

La coexistència mil·lenària de la natura i l'home a la muntanya andorrana. La vall del Madriu-Perafita-Claror

La vall del Madriu-Perafita-Claror, patrimoni de la humanitat des del 2004, és un paisatge cultural, que es defineix com una "obra conjunta de l'home i la natura, que forma una unitat coherent pels seus valors estètics, històrics o culturals" (Llei 9/2003, del patrimoni cultural d'Andorra).

Encara que la major part de la superfície de la vall s'ha mantingut en el seu estat natural, no és un territori verge. L'home l'ha utilitzat, l'ha recorregut i n'ha gaudit des de fa segles, i n'ha configurat un paisatge on la seva empremta és present arreu. Paratges d'una extraordinària bellesa són fruit d'aquesta interacció entre l'home i el medi.

La vall conserva les estructures d'explotació, organització i gestió dels recursos naturals que mostren la utilització i l'evolució d'aquest territori al llarg de la història. De gran valor identitari, la vall ha esdevingut un testimoni viu de la història i les formes de vida d'un país rural de muntanya.

L'ocupació de l'home es va concentrar al fons de vall, traçat per les aigües dels rius Madriu, Perafita i Claror. Els principals usos de la vall han estat l'activitat agrària (agricultura, ramaderia i explotació forestal), la siderúrgia i l'aprofitament hidroelèctric. Com a resultat d'aquests usos, ens han arribat nombrosos elements que, integrats en un entorn natural únic, són generadors del paisatge cultural de la vall del Madriu-Perafita-Claror.

L'agricultura ha estat una de les activitats fonamentals de l'economia andorrana i, per tant, de la vall del Madriu-Perafita-Claror. Aquí el fons de vall va ser condicionat per a la seva utilització com a zona de conreu per a l'obtenció de productes agrícoles tant

Susanna Simon i Torralba, directora executiva del Pla de gestió de la vall del Madriu-Perafita-Claror

Bordes de Ràmio

Feixes a Ràmio

per al consum humà com per al manteniment de la cabana ramadera. Però és l'activitat ramadera la que ha deixat l'empremta més important a la vall, en bona part perquè la ramaderia va ser i ha estat, fins a mitjan segle passat, una font d'ingressos important per a l'economia del país. Mosaics aparentment aleatoris dels camps de cultiu, prats de dall, parets de pedra seca, cabanes de pastor, bordes i cortals (utilitzats antigament per al conreu de cereals, vinyes i tabac, o també per dur-hi a péixer el bestiar en èpoques de temps més benigne) i restes d'orris ens

recorden aquells temps difícils en què els habitants lluitaven constantment per aprofitar els escassos recursos que els oferia la vall.

La ramaderia també ha tingut un paper determinant en l'increment de la diversitat del medi. Els ramats de bestiar boví, equí i oví van vitalitzar el paisatge i van determinar l'aspecte botànic de la vall, cosa que en va augmentar la biodiversitat i va contribuir a la regressió de la vegetació llenyosa. La geografia va ser, doncs, modelada per les necessitats dels grups humans i de la seva ramaderia.

Però l'aportació de la ramaderia al paisatge cultural de la vall no ha estat només material. La conquesta de les pastures va dibuixar de manera invisible una sèrie de divisions en els terrenys on s'exercia una explotació diferent depenent de les estacions. La classificació dels terrenys de pastura s'establia en funció de la qualitat de l'herba i del període de l'any en què es podien aprofitar. Es distingien els cortons (els més apreciats), els solans (que s'aprofitaven a la primavera i a la tardor, i que durant l'estiu solien estar vedats al bestiar per tal de reservar-ne l'herba per als ramats que baixessin de les pastures altes) i els rebaixants (situats a la part baixa de la vall i reservats per a principis de primavera i la tardor, abans que els ramats pugessin cap a les pastures altes o quan ja en baixaven). No són directament perceptibles a la vista, però aquestes realitats d'antany són un element essencial del patrimoni immaterial de la vall.

Durant el segle XVIII i al principi del XIX, l'economia del país va afegir els interessos industrials als agrícoles i ramaders. Com a mostres de l'activitat siderúrgica a la vall, a més de les més de dues-centes carboneres habilitades en els mateixos boscos de la vall i de les mines de ferro a la Maiana, trobem les restes d'una de les fargues més antigues d'Andorra, coneguda com la Farga d'Escaldes o del Madriu. Amb activitat productiva del 1732 al 1836, se situa a 1.990 m d'alçària, al costat del riu Madriu, i si per l'emplaçament sembla difícil que fos una de les més importants, sí que va ser, per la mateixa raó, una de les més singulars.

La vegetació també va ser modificada per l'activitat humana, l'empremta de la qual sovint s'ha de llegir de manera indirecta a partir de prats instal·lats sobre terrenys forestals, feixes fetes en vessants de fort pendent o bedollars que substitueixen antigues pinedes. La

farga és l'exemple paradigmàtic d'aquesta incidència. El consum de grans quantitats de fusta per elaborar el carbó vegetal necessari per al funcionament de les foneries va comportar una alteració significativa dels boscos i l'expansió d'espècies forestals oportunistes, com ara els beços, formant una coberta vegetal amb boscos relativament joves.

L'aigua representa en el paisatge cultural de la vall del Madriu-Perafita-Claror un valor material i immaterial d'una enorme importància. Els estanys, els rius, les fonts i les molles conformen un seguit d'àmbits

paisatgístics d'una gran bellesa i importància. Destaquem evidentment el riu Madriu, "mare del riu", d'aigües cristal·lines que dona nom a la vall. Històricament l'aigua s'ha associat a aprofitaments i activitats com ara la farga, els molins, el reg, la producció hidroelèctrica o l'aigua de boca. Tots aquests aprofitaments i activitats han generat estructures, avui en dia considerades ja culturals, algunes desaparegudes, d'altres encara en funcionament o dempeus.

Com a curiositat, l'aigua captada al riu Madriu permet la producció del 15% del total de l'energia elèctrica generada al país, i les seves aigües garanteixen el subministrament d'aigua potable al 20% de la població nacional.

La natura i l'activitat humana, tot i haver estat força diversa al llarg dels segles, han mantingut sempre una relació d'equilibri a la vall. Aquest equilibri es va mantenir, fins i tot, en una obra de gran envergadura com ho van ser els treballs de Fhasa per construir els embassaments i els col·lectors que abasteixen la presa d'Engolasters. Aquestes obres estan íntimament lligades a la història del nostre país perquè van obrir les portes al progrés d'una Andorra que fins aleshores vivia pràcticament del medi rural, amb unes vies de comunicació deficientes i una població que sovint buscava millors oportunitats de vida a l'estranger. A canvi de l'explotació dels salts d'aigua per a la producció d'energia elèctrica, els concessionaris es comprometien a construir les carreteres que portarien els primers treballadors estrangers i la modernitat al país. És cert que aquestes obres van modificar el paisatge, però l'impacte no tan sols va ser mínim, sinó que algunes de les infraestructures que s'hi van construir són avui part important del patrimoni arquitectònic de la vall.

La història de la vall del Madriu-Perafita-Claror és la història d'Andorra, i la seva extensa xarxa de camins n'és un símbol inequívoc. Els camins que travessen la vall van ser oberts arran de les diferents activitats humanes que s'hi van anar desenvolupant, i en molts casos es van anar completant en funció d'activitats específiques, de manera que el seu abandonament també ha implicat la pèrdua d'alguns d'aquests camins que han quedat fossilitzats en el paisatge. Per exemple, per baixar els troncs d'arbres des del bosc fins a les carboneres o fins al poble d'Escaldes, es van construir tiradors al marge del camí, una

Riu Madriu

Camí de la Muntanya

mena de tobogans que, gràcies a un llit de pedra, permetien evitar els revolts del camí. Emprada en els primers temps per pagesos, pastors, fargaires i paquetaires, més endavant per contrabandistes, refugiats i viatgers, i avui en dia per excursionistes, la xarxa viària de la vall és el nexa d'unió de totes les activitats que s'hi han desenvolupat durant segles, i un destacat símbol material i immaterial d'aquest paisatge cultural.

El camí de la Muntanya (empedrat en certs trams) és la columna vertebral de les comunicacions tradicionals. Fil d'unió tradicional entre França, Andorra i Espanya,

exemplifica la condició dels Pirineus no com a barrera sinó com a zona de pas. Zona secular de pas transpirinenc, la vall del Madriu-Perafita-Claror va mantenir durant segles relacions estretes i intercanvis necessaris amb els països veïns. El pas per ports situats entre 2.500 i més de 2.900 m d'altitud presentava riscos importants que no detenien ni viants ni bestiar. Avui el camí de la Muntanya referma el seu ancestral esperit transfronterer i esdevé un tram del sender de gran recorregut GR-7, que forma part del gran recorregut europeu E-4, que va de Grècia a Gibraltar.

Actualment la vall del Madriu-Perafita-Claror és l'escenari de noves activitats vinculades al lleure, de les quals cal destacar l'excursionisme, l'alpinisme, l'observació i la interpretació del patrimoni natural i cultural, la caça i la pesca. L'home continua utilitzant aquest territori, per bé que s'adapta a la realitat actual i combina les noves demandes amb les activitats tradicionals, algunes de les quals, com ara la ramaderia, mantenen encara una presència significativa i contribueixen de manera essencial al manteniment del paisatge.

En aquestes muntanyes de vida, d'esforços, de lluites i de pau, l'home ha imprès la seva presència. La vall del Madriu-Perafita-Claror és un mosaic evolutiu, dens i extraordinàriament ben conservat de paisatges, de biòtops i de gestos humans, i alhora és l'exemple eminent d'un model complex i savi d'aliar-se amb el territori i d'utilitzar els recursos amb respecte i enginy. Concentrat excel·lent de testimonis, la vall del Madriu-Perafita-Claror és un paisatge cultural excepcional on es poden llegir i admirar, sense discontinuïtats ni alteracions, períodes significatius de la nostra història. Amb la seva diversitat i qualitat, els valors culturals i naturals lligats al paisatge són part del patrimoni comú, del patrimoni d'Andorra, del patrimoni de la humanitat.